

1. Problémafelvetés és módszertan

A különböző természettudományos és társadalomtudományi területeken a kutatók óriási hangsúlyt fektetnek arra, hogy egy kutatás lefolyása és az eredmények kiértékelése minél inkább mentes legyen a személyes befolyásoltság alól. Az úgynevezett *double-blind study* során sem a résztvevő, sem a kutató nem ismeri azt, hogy a kapott kísérleti gyógyszer placebo vagy valós, feltételezett hatóanyagot tartalmazó készítmény – hiszen így zárhatják ki azt, hogy a kutató akár már a kérdés módjával is befolyásolja az eredményt, amit a kiértékelés során kapnak. Érthető, hogy ilyen nagy hangsúlyt fektetnek a minél pontosabb, a befolyásoltságnak még a gyanúját is elkerülő eredményre (még ha tudják is, hogy a szubjektivitást teljesen nem zárhatják ki), mivel egyrészt óriási pénzösszegbe kerül egy-egy ilyen kutatás, másrészt pedig emberéletek múlnak azon, hogy az adott gyógyszer valóban működik-e.

Keresztyén emberként hisszük azt, hogy azok a megállapítások, amelyeket a teológiai kutatásaink során meghatározunk, leírunk, felfedezünk, segítenek abban, hogy még inkább megértsük akár Isten akaratát, akár azt, hogy ezt az akaratot hogyan tudjuk a hétköznapijainkban megélni. Ennek ellenére a teológiai szakirodalom nagyon keveset foglalkozik magával a teológiai kutatómódszertannal, és még kevesebbet azzal, hogy a kutatás során az egyénnek milyen hatása és befolyása lehet annak menetére és az elkészült műre.

Tanulmányom célja, hogy a teológián belül a lelkigondozás területére leszűkítve megvizsgálja, milyen hatása van az egyén személyes érintettségének egy kutatás

Rózsa Dávid

SZEMÉLYES ÉRINTETTSÉGŰ TÉMÁK KUTATÁSA A LELKIGONDOZÁS TERÜLETÉN

során. Bár a személyes érintettségnek többféle definíciója is létezik,¹ kutatásom folyamán úgy írtam le, mint olyan témákat, amelyekkel a kutatónak személyes tapasztalata van, akár közvetett, akár közvetlen módon érintett benne. Ez lehet egy bizonyos lelkipásztori kérdés, amelyben volt már kliense, egy olyan megakadás, amelyet ő maga is tapasztalt a saját életében, vagy például egy olyan téma, amelyet fontosnak és meghatározónak tart a hite vagy személyisége szempontjából. Ebbe beletartozik az, hogy hogyan is jelenhet meg ez a személyes érintettség, miképp befolyásolja a kutatót és a kutatás menetét, legyen szó akár az adatgyűjtésről, azok értelmezéséről vagy a következtetések levonásáról. A tanulmányom első felében ezeket a tényezőket vizsgálom majd, két konkrét dologra koncentrálni: a kutatási torzításra és a személyes kegyesség hatására. Ezt követően, a tanulmányom másik felében arra keresem a választ, hogy milyen lehetőségeink vannak arra, hogy ezt a személyes befolyásoltságot a hiteles eredmény érdekében minimalizáljuk, valamint hogy lehet-e a kutatás egészére nézve akár pozitív haszna is a személyes érintettségnek.

A tanulmány keretei miatt nincs lehetőségem arra, hogy a kutatott téma minden szegletét bemutassam. Mindezek helyett olyan részeit választottam mind a befolyásoló tényezőknek, mind az ezekre adott válaszoknak, amelyek gondolatindítóként funkcionálnak, és segítenek abban, hogy önreflexiót gyakorolva és a hivatkozott szakirodalmakat felhasználva mi magunk fedezzük fel a saját befolyásoló tényezőinket és azokat a válaszokat, amelyeket ezekre adhatunk.

Módszertanát tekintve a kutatásom legnagyobbbrészt szakirodalmak feldolgozásából áll. Mivel konkrét teológiai szakirodalom nagyon minimális mértékben állt rendelkezésemre ahhoz, hogy a kérdéseimre választ kapjak, ezért más tudományterületek elért eredményeit és felismeréseit kötöm össze a teológiai tudományterülettel, kontextualizálva és aktualizálva mind a problémákat, mind a lehetséges megoldásokat is rá. Fontos megállapítani, hogy jellegéből adódóan erősen jelen van a szubjektivitás a kutatásomban, hiszen mások más szempontokat és lehetséges megoldásokat emeltek volna ki. Én ezeket tartottam a leginkább reprezentatívnak és gondolatindítóknak, ami alapján még mélyebben elindulhatunk a lelkipásztorság területén a kérdéskörben, akár ha más teológiai diszciplínára szeretnénk alkalmazni azt. Ugyanígy fontosnak látom azt, hogy kutatásom bár érinti, de nem tartja témájának a szubjektív és objektív közötti probléma bemutatását, hanem elfogadottnak tekinti azt, hogy a teljes objektivitás nem érhető el, a szubjektivitás mindenképp jelen lesz a kutatásban, ennek a mértéke és jellege az, ami fontos.

2. Kutatást befolyásoló tényezők

Tanulmányom első részének alapvető kérdése tehát az, hogy a személyes érintettség miképpen befolyásolja a kutatás menetét a lelkipásztorság területén. Célom, hogy olyan tényezőket fogalmazzak meg és írjak le, amelyek befolyásolják a kutatás bármelyik

1 A személyes érintettség további definícióért és megközelítéseiért lásd: ILLIES, Jody – REITER-PALMON, Roni: The Effects of Type and Level of Personal Involvement on Information Search and Problem Solving, *Journal of Applied Social Psychology*, 34. évfolyam, 2004/8, 1709–1729.

fázisát, legyen szó akár a források és szakirodalmak kiválasztásáról és összegyűjtéséről, akár azok feldolgozásáról, végül pedig a következtetések levonásáról. Meglepő volt számomra, hogy bár a tanulmányaim során többször is előkerült ez a kérdés, mégis amikor teológiai szakirodalom után kutattam, amelyek leírnák ezt a jelenséget, szinte alig találtam hasonlót. Épp ezért kénytelen voltam több más tudományterületet is bevonni a kutatásomba,² amelyek vagy a személyes érintettségről mint általános jelenségről beszélnek, vagy kidolgozott módszertannal rendelkeznek arra nézve, hogy hogyan kezeljék a kutatót mint személyt egy kutatás folyamán. Mindezeket összegyűjtve és a teológia, azon belül is a lelkigondozás területére értelmezve két tényezőt foglaltam össze, amelyek egyrészt befolyásolhatják a kutatást, másrészt pedig jó kiindulási alapot adnak a téma továbbgondolásához. Az első ilyen tényezőre, a kutatási torzításra annak általános volta miatt esett a választásom. Ezek a torzítások olyanok, amelyek minden kutatásban, sőt, a mindennapi viselkedésünkben és kognitív mintáinkban is előfordulhatnak, és kihatással vannak rájuk. A második tényező, a személyes kegyességi irányzat, épp ennek az ellenkezője: erősen teológiaspecifikus, máshol nem nagyon jelenik meg, ám ugyanúgy erősen befolyásolhatja a kutatási eredményeinket.

2.1 Kutatási torzítások

Az első befolyásoló tényező a kutatási torzítás (*research bias*). Ezek olyan tudatalatti folyamatok az egyénben, amelyek negatív irányba befolyásolják a kutatás különböző fázisaiban a munkát, végül pedig a kutatás végeredményét is. Hatására a kutató elfogultságot mutathat egy-egy álláspont irányában, vagy esetleg teljesen figyelmen kívül hagyhat egy, az övével ellentétes álláspontot.³ A kutatási torzításnak több fajtáját ismerjük,⁴ valamint nincs egységes konszenzus a megnevezéseikről, több olyan is található közöttük, amelyek értelmezésüket tekintve fedik egymást.⁵

Az egyik, talán legismertebb és leggyakrabban előforduló kutatási torzítás, amivel a hétköznapiakban is találkozhatunk, az az úgynevezett megerősítési torzítás.⁶ Lényege, hogy a személy hajlamosabb azt az információt elfogadni, amely megerősíti azt a pre-

-
- 2 Mindez beleillik a gyakorlati teológia szellemiségébe, ami maga is rengeteg segédtudományt használ: DINGEMANS, Gijsbert D. J.: Practical Theology in the Academy: A Contemporary Overview, *The Journal of Religion*, 76. évfolyam, 1996/1, 82–96.
 - 3 SIMUNDIC, Ana-Maria: Bias in research, *Biochem Medica (Zagreb)*, 23. évfolyam, 2013/1, 12–15.; MAHTANI, Kamal et al.: Catalogue of bias: observer bias, *BMJ Evidence-Based Medicine*, 23. évfolyam, 2018/1, 23–24.
 - 4 Csak a kutatások során feltett kérdések között 48 különböző kutatási torzítást lehet kategorizálni, lásd: CHOI, Bernard C. K. – PAK, W. P. Anita: A Catalog of Biases in Questionnaires, *Preventing Chronic Disease*, 2. évfolyam, 2004/1, Article 13.
 - 5 Bár a tanulmány orvosi szempontból közelíti meg a kérdést, mégis aktualizálható a teológiai kutatásokra is: PANUCCI, Christopher J. – WILKINS, Edwin G.: Identifying and Avoiding Bias in Research, *Plastic and Reconstructive Surgery*, 126. évfolyam, 126, 2010/2, 619–625.
 - 6 NICKERSON, Raymond S.: Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises, *Review of General Psychology*, 2. évfolyam, 1998/2, 175–220.; Megerősítési torzítás mellett ismerhetjük egyszerűen önigazolásnak is. Lásd: ATKINSON, Richard – HILGARD, Ernest: *Pszichológia*, ford. BOROSS Ottilia – GÁBRIS Krisztián – IVÁDY Rozália Eszter – NÁBRÁDY Mária, Budapest, Osiris Kiadó, 2005, 666.

konceptiót, amellyel az adott kérdésben rendelkezik. Bár a legtöbb dolognak prekonceptiókkal indulunk neki, mindez hatványozottan igaz egy olyan témában, ahol személyesen is érintettek vagyunk. Egy meglévő, kialakult kép él a fejünkben, akár tudatában vagyunk ennek, akár csak a tudatalattinkban van mindez jelen. Ez pedig még fogékonyabbá tesz bennünket a megerősítési torzítás jelenségére. Ha például az iskolai bántalmazottak lelkigondozásáról kutatunk, és szolgáltunk már ilyen közegben, nagy valószínűséggel megvannak az előfeltételezéseink arról, hogy milyen lépések vezetnek az iskolai bántalmazásig, vagy melyek azok a kritikus pontok, amelyeket egy ilyen lelkigondozói beszélgetésben mindenképpen érintenünk kell. Ezek a prekonceptiók pedig hajlamosabbá⁷ tesznek arra, hogy a szakirodalom összegyűjtése során különösen is nagy figyelmet fordítsunk azoknak a tanulmányoknak és műveknek, amelyek ezekkel a megközelítésekkel foglalkoznak, akár más megközelítések és fontos kérdések kárára is. A torzításnak ez a fajtája leginkább az információgyűjtés fázisában tud megjelenni, de épp ezért az egész kutatás eredményét befolyásolhatja: ahelyett, hogy a kutatás valóban minden szempontot megvizsgálna, vagy hogy a kutató is új információkkal gazdagodna, fennáll a veszélye, hogy megmarad azoknál a szempontoknál, amelyeket addig is képviselt.

Ehhez kapcsolódóan fontos megismernünk a megfigyelői torzítást⁸ (*observer bias*) is. A lelkigondozás területén történő kutatásoknál nagyon gyakran forrásként vannak jelen a személyes beszélgetések, interjúk. Ilyen esetben a forrásra óriási hatást gyakorol az, aki összegyűjti tőlük az adatot, nem csak azzal, ahogyan kérdez, hanem sokszor a jelenlétével is. A megfigyelői torzítás azt írja le, hogy a kutató hogyan tudja a válaszokat befolyásolni (ahogyan az előző torzításnál, úgy itt is tudat alatt) egyszerűen azzal, ahogyan egy-egy kérdést megfogalmaz.⁹ Szorosan összefügg a megerősítési torzítással, hiszen itt is a kutató prekonceptiója az, ami a legnagyobb hatással van a végeredményre. Ha például a *grounded-theory* segítségével szeretnénk összeállítani egy kutatást arról, hogy miként függenek össze egymással a krízishelyzetek és a spirituális élmények, úgy, hogy mi magunk is életünk egy krízishelyzetében találtuk meg a kapcsolatot Istennel (tehát személyesen is érintettek vagyunk a témában), nagy valószínűséggel prekonceptiókkal fogunk érkezni a beszélgetésekbe, ahol erről kérdezzük az interjúalanyokat.

7 Különösen is úgy, hogy tudjuk: a személyes érintettség az információ befogadásának a menetét is befolyásolja: ALLISON, Scott T. – MACKIE, Diane M. – MESSICK, David M.: Eredménytorzítások a szociális percepcióban: a diszpozicionális következtetések implikációi, attitűdváltozás, sztereotipizálás és társas viselkedés, in HUNYADI György – HAMILTON, David L – ANH, Nguyen Luu Lan (szerk.): *A csoportok percepciója*, Budapest, Akadémiai Kiadó, *Pszichológiai Tanulmányok* 17, 1999, 130–165, 135.

8 MAHTANI et al.: i. m.

9 Az orvoslásban ezzel írják le azt, hogy ha a kutató ismeri, hogy melyik csoport kapott valódi gyógyszert, úgy a visszajelzések során, ráutaló kérdésekkel és magatartással tereli az alanyt arra, hogy számára pozitív visszajelzést adjon. Szociálpszichológiában a jelenséget lásd: FIEDLER, Klaus – BLESS, Herbert: Társas megismerés, ford. SÍKLAKI István, in HEWSTONE, Miles – STROEBE, Wolfgang (szerk.) *Szociálpszichológia európai szemszögből*, ford. BODOR Péter – HÁRS György – SÍKLAKI István – UJLAKY Judit, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007, 111–139, 131.

A torzítás szerint az, ahogyan kérdéseket teszünk majd fel, és ahogyan magunknak is összefoglaljuk a kérdésre kapott válaszokat, azt fogja visszatükrözni, amit mi is átélünk.¹⁰

Említés szintjén beszélnünk kell még a korrelációs torzításról¹¹ is, melynek lényege, hogy a kutató ott is összefüggést lát, ahol az valójában nincs jelen. Amennyiben a kutató munkájának abban a fázisában tart, hogy összefüggéseket keressen az összegyűjtött adatok között, feltételezhetjük, hogy rengeteg időt fektetett munkájába. Épp ezért, ha egyébként nem is volt személyes érintettsége, ezután mindenképp van: a ráfordított idő az, ami fontossá teszi számára a témát. Érthető, hogy szeretne összefüggéseket, eredményeket látni – és épp ez teszi jobban hajlamossá arra, hogy a korrelációs torzítás hibájába essen.

Összefoglalásként elmondható, hogy az általam bemutatott három kutatási torzítás meghatározó tényezője a kutató prekoncepciója és személyes érintettség által befolyásolt percepciója. Ezek a torzítások a kutatás bármelyik fázisában megjelenhetnek, legyen szó információgyűjtésről, azok feldolgozásáról vagy épp értelmezéséről.¹² Ezeknek a torzításoknak a hatására a kutató fals következtetéseket vagy információkat gyűjthet össze, amelyek veszélybe sodorhatják kutatásának megbízhatóságát.¹³

2.2 Személyes kegyesség és kegyességi csoportok

A személyes érintettség következő szempontja a kutató személyes kegyessége. Teológiai témáról lévén szó, engedjünk a feltételezésnek, hogy a kutató élő Isten-kapcsolattal rendelkezik.¹⁴ Ebből kifolyólag bír egyfajta gondolkodásmóddal és nézetekkel azon a téren, amelyen a teológia tanait és megállapításait látja. Bár a kegyességi irányzatokra több definíció is létezik, kutatásom során úgy foglaltam össze őket, és úgy kezeltem, mint kialakult, rendszert alkotó látásmód Istenről, hitről és teológiáról, amely bizonyos kérdésekre és irányokra nagyobb hangsúlyt fektet, másokra pedig kevesebbet, vagy teljesen ki is hagyja azokat a látásmódjából. Meglepődve tapasztaltam, hogy a teológiai szakirodalomban nagyon kevés olyan könyvet vagy tanulmányt találtam, amely a személyes kegyesség szerepével foglalkozna.¹⁵ Természetesen kezeljük, hiszen jelen van, azonban azzal, hogy ez hogyan befolyásolja azt, ahogyan egy-egy teológiai témához kutatóként hozzáállunk, nem foglalkozik a szakirodalom. Bár említettem, hogy az egész kutatásomhoz nagyon kevés szakirodalmat találtam, mégis sokatmondó volt

10 Ez pedig összeköti az ismerősségi torzítással, ahol hajlamosak vagyunk olyan információkat keresni és könnyebben befogadni, amelyek megegyeznek azzal az információval, melyet mi is ismerünk.

11 PELHAM, Brett W. – HART, Blanton: *Conducting Research in Psychology: Measuring the Weight of Smoke*, Thousand Oaks, Sage, 2019³, 46–49.

12 A felsorolt torzítások közül az információgyűjtés alatt a megfigyelői torzítás jelentkezik, az információ feldolgozása alatt a megerősítési torzítás, a következtetések levonásánál pedig a korrelációs torzítás.

13 A kutatási torzításokról bővebben lásd: MANSTEAD, Anthony S. R. – SEMIN, Gün R.: A szociálpszichológia módszerei: eszközök, amelyekkel elméleteinket kipróbáljuk, ford. SÍKLAKI István, in HEWSTONE – STROEBE: i. m., 77–108.

14 Vagy ha mégsem, úgyis rendelkezik bizonyos nézetekkel Istenről és a teológia kérdéseiről, amelyek – ha nem is a szó bevett értelmében, de – „kegyességi irányzattá” állnak össze.

15 A lelkes személyes spiritualitásával (bár nem kutatói kontextusban) kapcsolatban lásd SIBA Balázs: *Pasztorálteológia*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018.

számomra, hogy konkrétan ehhez a megközelítéshez volt a legkevesebb rendelkezésre álló anyag – még úgy is, hogy érthetően ez egy nagyon specifikus és kis részlete a teológiai kutatómódszertannak. Más tudományterületeket segítségül hívva, a kegyességi irányzatok jelenségét két úton írom le, az egyik a szociálpszichológián belül a csoportokhoz tartozás és a csoportok szembenállásának a jelensége, valamint a torzítások közül az úgynevezett csoporttorzítás (*in-group bias*).

Az első, ami felől megközelíthetjük a személyes kegyességi irányzatot, az a csoportokhoz tartozás és a csoportok közötti szembenállás jelensége. Ismerjük, hogy egy csoport-hoz tartozás egyik jellemzője, hogy a csoportot a más csoportokkal való szembenállása alapján határozzuk meg.¹⁶ A csoporthoz tartozás megerősíti azt a konformitást,¹⁷ amit a csoport, együttesen, közös nevezőként elfogad, mint például a kegyességi irányzatokon belül azt, hogy különösen is nagy hangsúlyt fektetünk egy-egy dogmatikai állításra. Ugyanígy ismerjük a csoportnyomás¹⁸ jelenségét is, ahol az egyén belső nyomást érez arra nézve, hogy a csoport elvárásainak megfeleljen. Mivel részesei vagyunk a csoportnak, így személyes érintettséget jelent az, hogy ez az állítás beigazolódni látszik-e, vagy sem. Jelen esetben, ahol ezek hitkérdések, hatványozottan megfigyelhető ez, hiszen a hitünk sokszor a személyiségünk egyik alappillére, amellyel kapcsolatban nagyon erős énvédő mechanizmusok lépnek életbe, amennyiben bármilyen irányból megbolygatják azt.¹⁹

Épp ezért, amennyiben a kutatás a lelkigondozás egy olyan területére irányul, amely a személyes kegyességünkben fontos kérdés, úgy fennáll annak a veszélye, hogy az énvédő mechanizmusok miatt különösen is nehéz lesz olyan megállapításra jutni, amely szembemegy az eddigi, gondolkodásomnak sokszor alapját képező képpel. Példaként, amennyiben a kutató istenképe egy nagyon következetes, bűnöket büntetéssel sújtó Isten, úgy nagyon nehéz lesz abban a témában kutatnia, hogy miképpen lehet Isten bűnbocsánatát és kegyelmét meghirdetni a lelkigondozásban, hiszen az alapvető teológiai gondolkodásmódjával megy szembe.²⁰

Mindezt a fent leírt csoporthoz tartozás nyomása még inkább megnehezítheti. Ha én egy csoporthoz tartozom, akiknek viszonylag egységes nézőpontja van a teológiai kérdésekről, úgy nem tehetem meg azt (csoportnyomás), hogy ezekben a kérdésekben a csoporttal ellentétes véleményt fogalmazzak meg. Mindez a legtöbb esetben nem kognitív szinten, hanem tudat alatt történik meg, és a kutatás eredményében köszön vissza.

A második irány, amelyből megközelíthetjük a kegyességi irányzat kérdését, az az úgynevezett csoporttorzítás.²¹ A csoporttorzítás szerint azt a csoportot, amelybe mi is

16 BROWN, Rupert: Csoportközi viszonyok, ford. SÍKLAKI István, in HEWSTONE – STROEBE: i. m., 421–451, 440–441.

17 ATKINSON – HILGARD: i. m., 653–655.

18 Uo., 720.

19 BROWN: i. m., 441–442.

20 Mindez pedig még inkább megerősítheti azokat a torzításokat, amelyekről az előző részben írtam. Az istenképekről és azok hatásairól lásd BAKK-MIKLÓSI Kinga – HÉZSER Gábor: *Pasztorálpszichológia*, Budapest – Kolozsvár, Kálvin Kiadó – Exit Kiadó – Erdélyi Múzeum Egyesület, 2023, 153–166.

21 BREWER, M. B.: In-group bias in the minimal intergroup situation: A cognitive-motivational analysis, *Psychological Bulletin*, 86. évfolyam, 1979/2, 307–324.

beletartozunk, hajlamosabbak vagyunk pozitívabban látni, döntéseiket kevésbé megkérdőjelezni, és véleményünkkel könnyebben egyetérteni. Ezzel szemben, annak a csoportnak nézőpontjai, amelyhez mi nem tartozunk, sokkal nehezebben válnak számunkra bizonyíthatóvá vagy elfogadhatóvá. A személyes érintettséget ebben az esetben is a csoporthoz tartozás jelensége adja. Különbsége a fent említett csoportnyomás és a csoportok közötti szembenállás jelenségével az, hogy míg a csoportnyomás egyszerre külső és belső hatás, amit a csoport többi tagja, valamint az egyén helyez tudat alatt önmagára, ezzel szemben a csoporttorzítás teljes mértékben belülről fakadó jelenség. Ugyanígy, a csoporttorzítás jelenségében erősebben megjelenik az, ahogyan más csoportokra tekintünk, míg a csoportnyomás elsősorban az ember saját csoportjával szemben jelenik meg.

A mi esetünkben a csoporttorzítás láthatóvá válhat abban, hogy annak a kegyességi csoportnak a dogmatikai látását, amelyhez mi magunk is hozzátartozunk, előnyben részesítjük a kutatásunk során. Kevésbé kérdőjelezzük meg egy-egy állítás validitását akkor, ha úgy véljük, hogy ez egy olyan állítás, amellyel a mi csoportunk is egyetért. Kialakul az a fajta szembenállás, hogy az a csoport, amelybe én tartozom, birtokolja az igazságot, míg a másik csoport hamis tanításokat vall. Innen pedig már csak egy lépés az, ahol a másik csoport által képviselt teljes álláspontot elutasítjuk, hiszen ők azok, akik ezt vallják, mi pedig mást. Ez a torzítás szélsőséges megjelenése, ám segít magunk előtt látnunk azt a skálát, ahová a kutató maga is felkerülhet ebben az esetben.

Összefoglalásként elmondható, hogy a személyes kegyességünk, és az, hogy ezáltal milyen kegyességi irányzatba tartozónak valljuk magunkat, milyen csoportba tartozunk (tudatosan vagy tudat alatt), erősen befolyásolja azt, ahogyan a kutatás során egy személyes érintettséggel rendelkező témát megközelíthetünk. A fejezetben vizsgált kutatást befolyásoló tényezőkről pedig leírható, hogy negatívan befolyásolja azt, hogy a kutató hogyan válassza ki és dolgozza fel az adott forrásokat és szakirodalmakat, milyen összefüggésben látja őket, valamint melyek azok a következtetések, amelyeket kutatási eredményként levon belőlük.

3. Lehetséges megoldások

Tanulmányom első felében azokat a hatásokat vizsgáltam, amelyek a személyes érintettség esetében negatív irányba befolyásolhatják a kutató munkáját. Célom, hogy ebben a fejezetben két olyan lehetséges megoldást mutassak be, amelyek segítenek abban, hogy a fent említett személyes befolyásoltságot és az ezáltal kiváltott negatív hatást minimálisra csökkentsük. Továbbá annak a lehetőségéről is írok, hogy a személyes érintettség és ennek a felvállalása hogyan járulhat akár pozitívan is hozzá egy-egy kutatáshoz és annak eredményeihez. Ahogyan az előző fejezetben, úgy itt is a szakirodalom hiánya miatt a teológia mellett más tudományterületeket vettem alapul, és azok felismeréseit aktualizáltam a témámra.

3.1 Megismerés

Az első lehetséges megoldás a minél szélesebb és mélyebb megismerése a lehetséges torzításoknak, valamint a kutatási témában érintett szakirodalomnak. Bár végtelenül

egyszerűnek hathat ez a fajta megközelítés, a szakirodalom mégis arról beszél,²² hogy a torzítások minimálisra csökkentésének legegyszerűbb, ám mégis leghatásosabb eszköze az, ha minél többet megismerünk belőlük. Mind a kognitív, mind a kutatási torzításokról rengeteg szakirodalom érhető el, akár tudományos szinten van rá szükségünk, akár csak átfogó módon szeretnénk képet kapni arról, hogy melyek azok a veszélyek, amelyekkel szembenézünk.

A szakirodalom javaslata szerint érdemes először megismerkedni azzal,²³ hogy milyen fajta torzítások léteznek. Ezeknek az ismerete már önmagában is sokat segít abban, hogy néhányszor elkerüljünk, hiszen a tudatalatti működési módokat teszi tudatossá, az addigi kimondatlan cselekvésünket mondjuk ki, ez pedig mind hozzájárul ahhoz, hogy a legközelebbi cselekvésnél felismerjük ezeket. Amennyiben pedig kutatás közben sikerül felismerni a torzításokat, úgy lehetőségünk van arra, hogy a kritikus kérdésekben ellenálljunk azoknak a negatív behatásoknak, amelyekkel a torzítások járnának.

Hasonlóképpen javasolják az ellenőrző listák készítését önmagunk számára, vagy már meglévő ellenőrző lista²⁴ használatát, amely különböző kérdések alapján vezeti végig a kutatót azon, hogy beleesett-e valamelyik torzítási hibába. A lelkigondozásban történő kutatás kontextusában a torzítás megismerése jelentheti azt, hogy például időt hagyok magamnak egy-egy interjú és beszélgetés előtt, hogy fejben végiggondoljam: milyen torzítási hibába eshetek bele a beszélgetés alatt? Vagy például hogy önreflexiót tanúsítsak, és megpróbáljam felderíteni magamban: mi az a válasz, amit hallani szeretnék? Amikor pedig a kutatás összefüggéseire keresem a választ, adjak magamnak időt arra, hogy a korábban említett listát átfussam, és végiggondoljam, melyikbe eshetek bele.

A megismerés másik területe a szakirodalomra vonatkozik. Ahogyan fent leírtam, a percepciókat erősen befolyásolják a személyes tapasztalataink. Azonban minél inkább kiszélesítjük a megismerés körét, annál több olyan állásponttal szembesülhetünk, amelyek megkérdőjelezzik bennünk (akár tudat alatt is) ennek a percepciónak a létjogosultságát. Ahogyan a száguldó kocsit is lassan, de biztosan megállítja a sok apró, elé rakott akadály, úgy az újabb és újabb más álláspontot képviselő szakvélemény is képes arra, hogy felhívja a kutató figyelmét az esetleges torzítására.

Ahogyan a torzításoknál, úgy itt is sokat segít az, ha a kutató tudatosan keresi azokat a szakirodalmakat, amelyek az övével ellentétes álláspontot képviselnek – akár azt is kitzűzheti magának célul, hogy öt vagy tíz ilyen tanulmányt mindenképp elolvasson, mielőtt megfogalmazza azt, mit is állít a szakirodalom nagy része szerint az adott kérdésről.

Ugyanígy a megismeréshez tartozik az is, ha egy olyan szakember véleményét keresi, akár megvitatás, diskurzus szintjén is, akiről tudja, hogy övével ellentétes álláspontot képvisel (vagy akár más kegyességi csoportba tartozik, mint ő). Szélsőséges formája ez

22 PRONIN, Emily: Perception and misperception of bias in human judgment, *Trends in Cognitive Sciences*, 11. évfolyam, 2007/1, 37–43.

23 Uo., 37–43.

24 Ugyan nem tudományos forrás, mégis hasznos lehet az előre bemutatott ellenőrző listák közül néhány: Critical Appraisal Checklists, *casp-uk.net*, URL: <https://casp-uk.net/casp-tools-checklists/> Utolsó letöltés: 2025. 04. 27.

annak, hogy megkérdőjelezzük és megküzdjünk a saját véleményünkkel, mégis hasznos lehet akkor, ha sikerül felismernünk azt, hogy különösen is érintettek és befolyásoltak vagyunk az adott témában.

Mindezekből adódóan tehát bármennyire is tűnik kézenfekvő és egyszerű megoldásnak az ismeretünk szélesítése személyes befolyásoltság esetén, sokat segít abban, hogy a felsorolt torzításokat és azok negatív hatását elkerüljük. Egyszerűségéből fakad gyengesége is – nem oldja meg a probléma gyökerét, és a kutatónak nem feltétlenül segít felismerni azt, hogy honnan ered a személyes érintettsége és befolyásoltsága, mindössze minimalizálja annak a hatását munkáiban.

3.2 Saját narratíváink és történetünk beemelése

Van azonban egy másik út is, amely segítségével a kutató nem egyszerűen a torzításokat és az ellentétes szakirodalmaknak a megismerését vállalja magára, hanem az önismeret rögzítését is. Ennek célja, hogy a saját motivációinkat, történetünket megismerjük, az adott témával kapcsolatos kimondatlan kérdéseinket önmagunk és Isten elé vigyük, szembenézzünk saját kegyességünkkel és annak hátterével. Ezek a felismerések segíthetnek abban, hogy ne pusztán megpróbáljuk minimalizálni a torzításokat a kutatásainkban, hanem a saját érintettségünket felvállalva transzparensen beszéljünk arról, hogy a kutatás témája miben érinti a mi történetünket, és azt, ahogyan a nézőpontunk kialakult a kérdésben.

A természettudományos irányzattal szemben, ami érthető módon minél inkább arra törekszik, hogy bármiféle személyes befolyásoltságot és tényezőt kihagyjon a tanulmányaiból és kísérleteiből, a társadalomtudományok különböző területei felismerték azt, hogy a személyes érintettséget nem teljes mértékben kizárni kell (hiszen ez úgysem sikerülhet), hanem transzparensé tenni, sőt, akár előnyt is kovácsolhatunk belőle.²⁵ A szervezetkutatás területén egy kutató azt fogalmazza meg, hogy tulajdonképpen minden egyes kutatás egy saját narratívának a felépítése és bemutatása – mindössze ennek a végeredménye az a produktum, ami megszületik belőle.²⁶

A legtöbbet a pszichológia foglalkozik ezzel a kérdéskörrel, mind a kutatás, mind a gyakorlati terápia terén. A kutatásban felveti, hogy a személyes érintettség az, ami nem csak negatívan befolyásolhatja a percepciókat, hanem elősegíti, hogy az adott információt könnyebben befogadjuk, és jobban el tudjuk raktározni.²⁷ Ugyanígy ismerjük

25 A szociálanropológia például felveti annak a kérdését, hogy vajon a személyes érintettség előnyt jelenthet-e egy-egy kutatás során, legyen szó akár a kutató motivációjáról, akár arról, hogy ezáltal a személyiségét mint munkaeszközt még inkább képes beemelni a munkájába. Lásd: ERIKSEN, Thomas Hylland: *Kis helyek – Nagy témák, Bevezetés a szociálanropológiába*, ford. KARÁDI Éva – VARRÓ Zsuzsa – a TEK (Társadalomelméleti Szakkollégium) szociálanropológia-semináriumának hallgatói, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006, 44.

26 ANTEBY, Michel: Relaxing the Taboo on Telling Our Own Stories: Upholding Professional Distance and Personal Involvement, *Organization Science*, 24. évfolyam, 2012/4, 1277–1290.; A gyakorlati teológia területére koncentrálna is megfogalmazták a személyes jelenlét és érintettség fontosságát, lásd BOAHENG, Isaac: *An Essential Guide to Research Methodologies in Theology and Religious Studies*, Ghana, Noyam, 2024, 143.

27 ATKINSON – HILGARD: i. m., 720.

azt is, hogy a meggyőzés kérdéskörében milyen nagy szerepet játszik a személyes érintettség.²⁸ Az információ könnyebb befogadása és az azokra való nagyobb nyitottság nagy segítséget jelenthet a kutatói munka bármelyik szakaszában.

A kutatás mellett a személyes terápia területén is tért nyert az a nézet, miszerint a terapeuta személye fontos eszköze a terápiának. A legtöbbször a terápia úgynevezett „third wave”-nek²⁹ nevezett időszakában jelent ez meg. Ennek több következménye is volt. Az első, hogy a terapeuta személyiségét is beengedték a terápiás ülésekre, és ahelyett, hogy sztoikus, a kliens felett álló szemlélődő lenne, a terápiában megjelenhettek a személyiségjegyei, amelyek által ő maga is kongruens és hitelessé válhatott a kliense szemében.³⁰ Felismerték azt, hogy ezek a személyiségjegyek fontos mérői lehetnek akár annak is, hogy mennyiben lesz sikeres a terápia.³¹

Mindezt a lelkigondozás és az abban való kutatás területére aktualizálva elmondhatjuk, hogy itt is érvényesül a megállapítás: a személyiség a lelkigondozó eszköze – a kutatásban is. Ezek alapján az első és a legfontosabb dolog tehát az önismeret. Először is fontos tisztázni a kutatónak önmagában, hogy melyek azok a témák, amelyek személyes érintettséget jelentenek számára. Egy-egy kutatásban való elmélyedés előtt érdemes időt adni magának, hogy tudatosan végiggondolja: hogyan érint engem az adott téma? Melyek azok a témák, amelyek kritikus reakciókat váltanak ki belőlem, tagadást, dühöt, szomorúságot? Miért? A személyiségem, a magamról alkotott képem melyik területét érinti ez a téma?³² Hogyan érinti a teológiai látásomat és az istenképemet? A megfelelő önreflexióval és az önmagunknak jól feltett kérdésekkel nemcsak a torzításokat ismerhetjük fel a saját gondolkodásunkban, de azt is, hogy az miért van jelen. Mindez utat nyit arra, hogy transzparensen kezeljük mindezt a kutatásunkban. Ez a transzparencia nemcsak önmagunknak, hanem az olvasónak is segítség, hiszen őt is arra hívja, hogy vizsgálja meg, hogyan olvassa vagy hallgatja a kutatásunk eredményét.³³

28 PETTY, Richard E. – CACIOPPO, John T. – GOLDMAN, Rachel: Personal involvement as a determinant of argument-based persuasion, *Journal of Personality and Social Psychology*, 41. évfolyam, 1981/5, 847–855.

29 VANDENBERGHE, Luc – DA SILVEIRA, Jacelaine Martins: Therapist Self-as-Context and the Curative Relationship, *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 43. évfolyam, 2013/3, 159–167.

30 AUDET, Cristelle T. – EVERALL, Robin D.: Therapist self-disclosure and the therapeutic relationship: a phenomenological study from the client perspective, *British Journal of Guidance & Counselling*, 38. évfolyam, 2010/3, 327–342.; GOLDFRIED, Marvin R. – BRUCKELL, Lisa A. – EUBANKS-CARTEL, Catherine: Therapist self-disclosure in cognitive-behavior therapy, *Journal of Clinical Psychology*, 59. évfolyam, 2003/5, 555–568.

31 DELGADILLO, Jaime et al.: Therapist personality traits as predictors of psychological treatment outcomes, *Psychotherapy Research*, 30. évfolyam, 2020/7, 857–870.; KNOBEL, Mauricio: Significance and importance of the psychotherapist's personality and experience, *Psychotherapy and psychosomatics*, 53. évfolyam, 1990/1–4, 58–63.; FLETCHER, Ashleigh C. – DELGADILLO, Jaime: Psychotherapists' personality traits and their influence on treatment processes and outcomes: A scoping review, *Journal of clinical psychology*, 78. évfolyam, 2022/7, 1267–1287.

32 A lelkész személyiségének a hatásáról lásd HÉZSER Gábor: *Pasztorálpaszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2007.

33 Jogos kritika lehet, hogy a szaklektor segít a torzítások és más befolyásoltság kizárásában, azonban tudjuk, hogy rá is ugyanúgy érvényesek az itt felismert keretek, mint a kutatás lebonyolítására.

Ennek a fajta önismeret-gyakorlásnak a következő lépése, ha nemcsak egyszerű kérdésekre tudunk válaszolni, hanem koherens képpé, narratívává tudjuk mindezt összeállítani. Ezt a narratívát a kutatónak nem kitalálnia kell, hanem a kérdéseit megválaszolni, felismernie a saját életében. Ennek a narratívának a felismerése pedig segít abban, hogy nemcsak egyes kérdésekre lebontva tudjuk megválaszolni a személyes érintettségünk befolyását, hanem fordítva, tudatosítjuk vele magunkban azt, ahogyan én látom a világot, és azt ütköztetem olyan kérdésekkel, amelyekben kutatni akarok.

Ugyanígy mindez nemcsak a torzítások elkerülésében segít, hanem abban, hogy nyitottabb legyek mások narratíváira is. Egy kvalitatív kutatás esetében ez segít abban, hogy empatikusabban forduljak ahhoz a személyhez, akivel a kvalitatív kutatást végzem, és felismerjem azt, hogy sokszor Ő is egyfajta személyes érintettséggel érkezik meg. Ezek elősegíthetik a mélyebb és a kutatás szempontjából tartalmasabb beszélgetések megszületését.

Végül pedig a saját narratívánk ismerete segít a kutatás témájának és módszerének a kiválasztásában. Amennyiben képesek vagyunk az önreflexióra a saját világlátásunk terén, úgy nem reagálni fogunk azokra a témákra, amelyek elénk kerülnek, vagy amelyeket a tudatalattink hoz elénk, hanem „előbemehetünk”, tudhatjuk azt, hogy mi az, aminek a kutatása fontos számunkra – annak a pozitív hatásait pedig nem kell bemutatnunk, ha a kutatót is érdekli az a terület, amelyen belül kutat. De ugyanígy a módszerek kiválasztásában is segíthet az önreflexió, hiszen felismerhetem azt, hogy melyek azok a módszerek, amelyekben gyengébben vagy erősebben teljesítek. Segít abban is, hogy melyek azok a helyzetek, ahol bár az adott módszer használata lenne szakmai szempontból a legindokoltabb, a kutató mégis valamiért más irányba akar elindulni, és hogy mindezt miért teszi.

Ahogyan a lelkigondozást is vannak, akik úgy definiálják, mint ahol a lelkigondozó egyszerre áll a kliens felett (nem hierarchikus, hanem a szemlélődés módján) és mellett,³⁴ úgy értelmezhető ez a kutatásra is: egyszerre állok az adott témától távol, hiszen kutatóként feladatom az, hogy objektivitásra törekedjek, ám egyszerre állok az adott téma mellett is, hiszen felismerem és belátom, hogy személyesen is érintett vagyok benne, torzításokkal és előítéletekkel rendelkezem, épp ezért sokszor kerülhetek messze az objektivitástól. Ebből kifolyólag az önismeret és a saját narratívánk felismerése kulcsfontosságú lehet a személyes érintettségű témák kutatása során. Segíthet abban, hogy felismerjük és megválaszoljuk a személyes érintettségéből fakadó kérdéseinket, mélyebb beszélgetések és kérdésfelvetések alakulhatnak ki a kvalitatív kutatásaimban, valamint segít abban is, ahogyan a kutatási témámat és módszereimet kiválasztom.

4. Összefoglalás

Tanulmányomban bemutattam, hogy hogyan hathat a személyes érintettség a lelkigondozói témák kutatására. Ehhez a probléma felvetése és a módszertanom bemutatása után leírtam két olyan, kutatást befolyásoló tényezőt, amelyek személyes érintettség

34 dr. RÓZSAI Tivadar: *Lelkigondozástan*, Debrecen, Debreceni Református Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1981, 17.

esetén különösen is hatással vannak a kutatási folyamat bármelyik szakaszára. Ezekből az első a kutatási torzítás: olyan tudat alatti folyamatok az egyénben, amelyek leginkább a prekoncepcióink hatására elferdítik azt, ahogyan az információt összegyűjtjük, feldolgozzuk vagy következtetéseket vonunk le belőle. A második a személyes kegyességi irányzatunk volt, mint aminek a hatására bizonyos kérdéseket hangsúlyosabban kezelünk a teológián belül, attól függetlenül, hogy a kutatásunkat az hogyan érinti, valamint aminek a hatására kialakulhat bennünk a csoportok közötti „mi és ti” szembenállás, ennek minden negatív következményével. A bemutatott példák alapján megállapítottam, hogy a személyes érintettség negatívan is befolyásolhatja azt, hogy a kutató hogyan választja ki és dolgozza fel az adott forrásokat, milyen összefüggésben látja őket, valamint melyek azok a következtetések, amelyeket kutatási eredményként levon belőlük. A negatív befolyásolás esetünkben például a témában releváns szakirodalom mellőzését, az információkból helytelen következtetések levonását jelenti.

Tanulmányom második felében azt mutattam be, hogy a fent vázolt problémákra milyen lehetséges megoldások létezhetnek. Hasonlóan az első részhez, a kevés teológiai szakirodalomból kifolyólag más tudományágak felfedezéseit aktualizáltam a lelkigondozás területén történő kutatás kontextusára. Az első megoldás, amelyet leírok, a megismerés, amely során mind a kutatási torzítások, mind a témában releváns szakirodalomban való jártasságunk szélesítésének a hasznát indokoltam meg. A második lehetséges megoldás a saját narratívánknak a megismerése és beemelése a kutatási folyamatba. Ennek a következménye a transzparencia, mind a kutatásban résztvevőkkel, mind önmagunkkal, mind a kutatás produktumát megismerőkkel szemben. Ez a transzparencia pedig segíthet abban, hogy a saját narratívánkat ne olyan dolognak tartsuk, amelytől meg kell szabadulnunk, hanem olyan lehetőségnek, amely a munkánk minőségét emelheti.

A tanulmány kereteiből adódóan nem a minden szemszögből történő leírás volt a célom, hanem kiemelt szempontok és példák segítségével a témában való gondolatindítás. Azok számára, akiknek idegen a téma, a tanulmányom elsődleges célja, hogy megismertesse őket a személyes érintettség nehézségeivel, valamint az azokra adható lehetséges válaszokkal. Aki tapasztaltabban mozog a kutatás területén, annak számára a gondolatindítás volt a célom, ami által a témában újabb felfedezéseket tehet.

Kutatásom és ezáltal a megfogalmazott eredmények korlátai közé tartozik, hogy a lehetséges nehézségek és megoldások közül csak néhányat mutat be, a tanulmány kereteiből kifolyólag. Ugyanígy, ahogyan tanulmányom elején, úgy itt is fontos megfogalmazni, hogy a kutatásom szubjektív, hiszen a téma általam lényegesnek tartott részeit emeltem ki. A kutatás alatt szembesültem azzal, hogy a témában milyen kevés teológiai szakirodalom létezik. Tanulmányom témája fontos és hasznos lehet mindazok számára, akik jobban szeretnék megérteni azt, hogy a személyes érintettség miként befolyásolja a lelkigondozói témában történő kutatásukat. Épp a téma fontossága miatt indokoltnak látom a további kutatást, akár a lelkigondozásban történő mélyebb kutatómódszertanára, akár más teológiai diszciplínák ugyanebből a szempontból való megközelítésére nézve.

ABSZTRAKT

Személyes érintettségű témák kutatása a lelkigondozás területén

Különböző orvosi kutatásokban óriási hangsúlyt fektetnek a szakemberek arra, hogy minél pontosabb és személyes befolyásoltságtól mentes eredményt kapjanak, hiszen egy-egy gyógymód vagy gyógyszer eredményességén emberéletek múlnak. Keresztényként hisszük, hogy azok a megállapítások, amelyeket a teológiai kutatásaink során felismerünk, abban segítenek, hogy még jobban megismerjük Isten akaratát, vagy még inkább meg tudjuk azt élni hétköznapijainkban. Ennek ellenére mégis keveset foglalkozunk azzal, hogy mi magunk, a személyünkkel, tapasztalatainkkal és előítéleteinkkel hogyan befolyásoljuk ezen kutatások menetét. Ebből kiindulva kutatásom fő témája pont az, hogy a személyes érintettség alapján milyen szempontokat tudunk megfogalmazni, ami befolyásolja a teológiai kutatásunkat, különösen is a lelkigondozás területén. Tanulmányomat két fő részre osztottam fel. Az elsőben olyan szempontokat mutatok be, amelyek nehézséget okozhatnak a kutatásaink során: az egyik a különböző torzításoknak a jelenléte, a másik pedig a saját kegyességi irányzatunknak a megjelenése a kutatási módszertanunkban és eredményében. A második felében, mintegy válaszként a nehézségekre, a lehetséges megoldások szempontjaiból mutatok be kettőt: az első a megismerés mint válasz a torzításokra, a második pedig a saját történetünknek és narratívánknek a felismerése és beemelése a kutatásunkba. Előadásom végén megfogalmazom a kutatásom összefoglalt eredményét, valamint azokat az irányokat, amelyekben a téma kidolgozását még mélyebben folytatni lehet.

Kulcsszavak: kutatómódszertan, torzítások, kegyességi irányzatok, lelkigondozás, személyes érintettség, pásztorálpszichológia

ABSTRACT

Exploring personal involvement in pastoral care research

In various medical studies, professionals place enormous emphasis on achieving the most accurate and unbiased results, as the effectiveness of treatments and medications can directly impact lives. As Christians, we believe that the insights gained through our theological research help us better understand God's will and how we can experience it daily. Despite this, we give little attention to how we influence the course of these researches, with our personalities, experiences, and prejudices. Therefore, the main theme of my study, is how our personal involvement can impact our theological research, especially in the field of pastoral care. I have divided my study into two main parts. In the first, I will present aspects that may cause difficulties in our research: the presence of various biases, and the presence of our own personal piety in our research methodology and results. In the second half, as a response to these difficulties, I present two aspects of possible solutions: the first is cognition and self-awareness as a response to the biases, and the second is the recognition and incorporation of our own story and narrative into our research. At the end of my presentation, I will articulate the summarized findings of my research and the directions in which it can be taken to develop this theme in more depth.

Keywords: research methodology, biases, piety bias, poimenics, personal involvement, pastoral psychology